

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 160-173, December 2012

TARİHÖNCESİ DÖNEMDE EĞİTİM **EDUCATION IN PREHISTORIC TIMES**

Dr. Derya ÇIĞIR DİKYOL

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Abstract

The history of education is the history of humanity. The history of humanity begins with sharing information with the community and transferring it to the following generations not with writing. The materials which are the remains of human culture help us to understand the education obtained through the prehistoric times. The science of archaeology which has been gradually developing in recent years increased our datas with new ones. The purpose of this study was to answer the question of how education was carried out in prehistoric times.

Document analysis method was used in this study using anthropologic, ethnologic studies and sources related to education science beside archaeological studies. The findings of the studies, reconsidered in terms of education, were tried to be presented in an integral context.

From the findings it was understood that although there was not an institution that could be described as a school and a profession called as a teacher, the education in its own natural process, was informally being done. When the archaeological remains about this period were evaluated in terms of education, with the help of sociological and anthropological studies, it was possible to make deductions about the education in the prehistoric times. The remains of prehistoric times, like stone tools, art forms such as cave pictures and statuettes, agricultural remains, pans and pots, when observed in this aspect, were all good examples for cultural transmission and evolution of human mind. While the prehistoric man was learning, he used the knowledge to solve any kind of life problem, but not with memorization. He structured, conceptualised, interpreted the knowledge in his mind, transferred it to new situations and aimed to produce new knowlledge using this information. As a conclusion, it can be deduced that education in prehistoric period was based on learning rather than teaching which is overlapping with today's constructivist approach.

Key Words: history of education, prehistory, informal education,

Özet

Eğitim tarihi insanlık tarihidir. İnsanlık tarihi ise yazıyla değil insanın edindiği bilgiyi toplumla paylaşmasıyla ve kendinden sonraki nesillere aktarması ile başlar. İnsanın dünya üzerinde bırakmış olduğu maddi kültür kalıntıları, o dönemde süregelen eğitim anlamımıza yardımcı olabilir. Son yıllarda giderek gelişen arkeoloji bilimi, elde ettiği verilerle bu konuda elimizdeki verileri arttırmıştır. Bu çalışmanın amacı, tarihöncesi dönemde eğitimin nasıl gerçekleştiği sorusuna yanıt bulabilmektir.

Doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiş olan çalışmada, arkeoloji dışında antropoloji, etnoloji ve eğitim bilimlerine ilişkin kaynaklar kullanılmıştır. Çalışmaların bulguları, eğitim açısından yeniden ele alınarak bütünsel bir çerçevede sunulmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde okul olarak nitelenebilecek bir kurum, öğretmenlik diye bir meslek olmasa da, eğitimin kendi doğal süreci içerisinde informal bir şekilde sürdüğü anlaşılmıştır. Bu döneme ait arkeolojik buluntular eğitim açısından değerlendirildiğinde, sosyolojik ve antropolojik araştırmalarında yardımcıyla tarihöncesinde eğitim hakkında bir takım çıkarımlarda bulunmak mümkün olabilmektedir. Döneme ait taş aletler, mağara resimleri, heykelticiler gibi sanat ürünleri, mimari kalıntılar, çanak-çömlekler de kültür aktarımının ve insanın zihinsel gelişiminin iyi birer göstergesi olarak değerlendirilebilir durumdadırlar. Prehistorik insan öğrenirken, her türlü yaşam problemini çözmek için bilgiyi kullanır, bilgiyi ezberleyerek değil, zihinde yapılandırarak, anlamlandırarak, yorumlayarak, yeni durumlara transfer eder ve bu bilgiden yeni bilgiler üretmeyi amaçlar. Sonuç olarak, tarihöncesi dönem eğitiminin öğretmekten çok öğrenme temeline dayalı olmasının günümüz yapılandırmacı yaklaşım anlayışıyla örtüştüğü çıkarımı yapılabilir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim tarihi, tarihöncesi, informal eğitim, yapılandırmacılık.

Giriş

İnsanlık tarihinin en uzun zaman dilimini oluşturan ‘tarihöncesi’ dönem yazı öncesini ifade etmektedir. Eğitim tarihi aslında insanlık tarihidir ve sosyolog Alfred Weber’in 1935’te ileri sürdüğü gibi insanın kim olduğunu ve nereden geldiğini doğru bir şekilde bilebilmek için, bütünü içinde ele almak; bir başka deyişle tarihöncesinden yola çıkmak gerekmektedir (Akt. Braudel, 2007). Ancak eğitim tarihi ile ilgili literatür tarandığında tarihöncesi dönem üzerinde ayrıntılı bir çalışma bulunmadığı görülür. Türk eğitim tarihçilerinden Koçer, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “...Yukarıda eğitim işi, bir insan ailesi yaşamaya, bir ana-baba çocuğunu sevmeye, onun üzerine hassasiyetle eğilmeye başladığı andan itibaren başlar, demiştik. Buna göre, bu husustaki araştırmaları ilkel kavimlere kadar indirmek lazımdır. Ancak bu hususta elimizde gerekli bilgi ve dokümanlar olmadığından, eğitim tarihini medeniyet ve kültür tarihine göre incelemek zorunda kalmaktayız.” (Koçer, 1980). Koçer, o yıllarda arkeolojik belgelerin azlığından kaynaklı bir sorundan bahsetmektedir. Ancak son yıllarda yapılan arkeolojik (Özdoğan, 2011a) ve antropolojik çalışmalar bu yönde elimizdeki verileri arttırmıştır.

İlgili yayınların çoğunda, eğitim tarihinin, antik Yunan ile başladığı görülmektedir (Cubberley, 2004; Marrou, 1956). Bu durum eğitimin tanımı ile uyuzmaz. Eğitim, en genel anlamıyla kültürleme sürecidir. Başka bir deyişle kültürel değerlerin bireye kazandırılması süreci olarak tanımlanmaktadır. Ertürk’e göre bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği oluşturma süreci şeklinde ifade edilen eğitim, (Ertürk,

1972) toplumun süzgeçten geçirilmiş değerlerinin, ahlak standartlarının, bilgi ve beceri birikimlerinin yeni nesillere aktarılması ile ilgilidir (Senemoğlu, 2005).

Kültür, bir toplumun yaşama biçimi, insanın doğanın dışında yaptıklarının dirik bir bütünüdür (Sönmez, 2010). Kültürleme (enculturation) tanımı gereği (Unesco, 1964; Güvenç, 1994) bilinçsiz ya da bilinç-dışı, yaygın, kendiliğinden, rastgele, bireysel öğrenmeleri ve şartlanmaları da kapsar. Kültürleme, en geniş anlamıyla, eğitim ve öğrenmedir. İnsanın varoluşundan itibaren her nesil, kültürel ve sosyal değerlerini, geleneklerini, inançlarını, yeteneklerini, ahlak anlayışını bir sonraki nesle aktarır (Kendall, 1998). İstendik bir kültürleme süreci olan eğitim; her an, her yerde bir plana bağlı olmaksızın yapılabilir (Senemoğlu, 2005). Bu sürecin nihayetinde de topluma uzandığı ve kültüre dayandığı görülür (Güvenç, 1994). Arkeolojik anlamda insan bir nesneyi kendi becerisiyle alet olarak kullanmayı değil, edinilen deneyim ve beceriyi toplumla paylaşmayı ve sonraki nesillere bunu aktarmayı içerir (Özdoğan, 2011a). Bu noktada, arkeolojinin insan tanımının, eğitimin tanımı ile önemli derecede örtüştüğü dikkate değerdir.

Tarihöncesi dönemlerde her ne kadar okul olarak nitelenebilecek bir kurum, öğretmenlik diye bir meslek yoksa da, eğitimin varlığı yadsınılmaz bir gerçektir. Ancak konuyla ilgili literatür incelendiğinde çeşitli eksiklikler olduğu da görülmektedir. Bu eksikliklerin ise tarihöncesi dönemde eğitimin nasıl olduğu sorusuna cevap aranması ile giderilebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, tarihöncesi dönemde eğitimin varlığını ve nasıl olduğunu ilgili literatür ışığında tartışmak, günümüz eğitim sistemi ile benzerlikleri hakkında çeşitli yorumlarda bulunmaktır.

Yöntem

Tarihöncesi dönemde eğitimin varlığını ilgili literatür ışığında tartışmayı amaçlayan nitel araştırma yöntemi ile dizayn edilmiş bu çalışmada veri toplama aracı olarak doküman analizi kullanılmıştır. Tarihöncesi dönemde eğitim sürecinin incelenmesinde arkeolojik, antropolojik, etnolojik ve sosyolojik alan yazın çalışmalarından yararlanılmış ve böylece, literatür taraması yoluyla elde edilen kaynaklar kullanılarak, bu çalışmaların bulguları, eğitim açısından yeniden ele alınmış ve bütünsel bir çerçevede sunulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın disiplinlerarası bir derleme makalesi olduğu ve tarihöncesi dönemde eğitimin ele alınışında yeni bir perspektif sunduğu düşünülmektedir. İlk olarak kronolojik düzende ele alınan tarihsel sürecin evreleri, eğitimin yeri, eğitimci ve müfredat temaları çerçevesinde özetlenmiş, organize edilmiş ve yorumlanmıştır. Daha sonra ise, eğitim biliminin kavramları ile ilişkilendirilerek yeniden analiz edilmiştir.

1-Paleolitik Dönem

Yaklaşık 1 milyon yıllık bir zaman sürecini kapsayan tarihöncesi dönem Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik olarak üç bölüme ayrılır. Bunlar içerisinde en uzun süren günümüzden yaklaşık 2,6 milyon yıl önce başlamış olan Paleolitik dönemdir. Paleolitik dönem insanı, sert ve soğuk iklim koşullarından, korunaklı bulunduğu doğal mağaraları, kaya altı sığınaklarını ve açık alanda dal, çalı-çırpı gibi malzemelerden yaptıkları barınakları kullanarak korunmuştur (Childe, 1998; Özbek, 2011). Yani yaşam doğanın içinde sürmektedir. Bu durumda Paleolitik dönemde eğitimin yeri yani okul, doğanın kendisidir. Bu noktada J. J. Rousseau'nun eğitimin doğaya dayalı olmalıdır görüşü kayda değerdir. Rousseau çocukların sözle değil, nesne ve olaylarla karşılaşarak, bizzat eylemde bulunarak öğrenmelerini, özgür bir ortamda eğitim görmelerini savunmuştur (Emile, 23).

Paleolitik dönemde, öğretmenlik görevini aile ve klanın yaşlıları üstlenmiş olmalıdırlar (Şenel, 1995). Ayrıca, çağdaş yabanıl toplumlara bakıldığında eğitimin akraba, komşu ve çoğunlukla küçüklerin sorumluluğunu üzerine alan daha büyük yaşta çocuklar tarafından

gerçekleştirildiği görülür (Erdentuğ, 1972). Bu durumda Paleolitik dönem için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Ama doğanın eğitici rolünün bu dönemde özellikle baskın olduğunu düşünmek mümkündür. Dewey'e göre çocuk doğadan öğrendiğini hiçbir zaman unutmaz (Akt. Yeşiltaş, 2007). Paleolitik toplumların edindikleri bilgileri, kendilerinden sonraki kuşaklara aynen aktarmış olmaları (Childe, 1992) Dewey'i bu yönde desteklemektedir.

İlkel eğitimin kapsamına bilgi, beceri, duygular ve değerler girer. Bunlardan bilgi ve beceri, toplumun temel ekonomik uğraşısı, gündelik hayata ve çevreye uyum için gerekli bilgileri içerir. Yani Paleolitik dönem müfredatını dönemin gereklilikleri oluşturur. Paleolitik insanı, yaşamını avcılık ve toplayıcılık ile sürdürmüştür. Avlanma ve bitki toplama işlerinde başarılı olmak için zamanlamayı doğru yapmak gereklidir. Bu da, gökyüzünün zaman göstergesini anlamayı gerektirir. Ayrıca hangi bitkilerin toplanacağı da, botanik, avlanacak hayvanın davranışları zooloji bilgisini gerektirir. Paleolitik iklim şartları ve doğal koşullarla başa çıkmanın kolay olmadığı muhakkaktır ve insanoğlu bu şartlarla topluca hareket ederek ve alet yapmayı başararak başa çıkmıştır. Yani ilk insanların yaşamlarını sürdürebilmek için astronomi, botanik, zooloji bilgisi yanında jeoloji bilgisi (Childe, 1992) ve el işçiliği de şarttır. J. H. Pestalozzi'nin görüşü bu bağlamda dikkat çekicidir. Pestalozzi, insanda düşünmek, duymak ve yapmak olarak üç öge görür. Bunlara, sırasıyla “kafanın, kalbin ve elin kuvvetleri” der. Ona göre bu organların eğitilmesi eğitimin temelidir (Akt. Brühlmeier, 2010). Alet yapma noktasında hangi taşların alet yapımında kullanılabilceği, bu taşların nereden bulunacağı ve nasıl yontulacakları bilgisi önem taşımaktadır. Paleolitik eğitim müfredatı ile ilgili olarak elimizdeki verilerin en önemlisini yine bu taş aletler oluşturur.

Braudel, Paleolitik insanı için şunları söyler: “*Canlı varlıkların binlerce yıl boyunca doğanın kör güçlerini elinde oyuncak oldukları, sayısız hayvan türünün birbirini yok ettiği bir evrede, insan yavaş yavaş kendine ait yeri almaya başlar. Kendisi için a priori ezici olan bir determinizmin düşmanlıkları aşar; kazanımlarını korur, “biriktirir”, belleğine kaydeder ve aletlerini geliştirir.*” (Braudel, 2007: 49). İlk taş alet teknolojisi yaklaşık olarak 1.5 milyon yıl öncesine tarihlendirilen ve *Omo endüstri* kompleksi olarak tanımlanan aletlerle başlamaktadır. Arkeolojik tarihin de başlangıcı olarak kabul edilen bu teknolojiden sonra belirli bir tekniğe göre yapıldıkları anlaşılan taş aletler ise *Oldowan endüstrisi* olarak adlandırılır (Arsebük, 1995). Bu aletler, atalarımızın çevresel koşullara ayak uydurmasında pek çok avantaj sağlamıştır. Alet yapımında kullanılan taşların rastgele seçilmediği, uygun olanların tercih edildiği ilk atalarımızın gözlem yaptıklarını göstermektedir. Bu aletleri üretmek kadar kullanmanın da belirli bir deneyim gerektirdiği açıktır (Özbek, 2011). Arkeolojik açıdan Paleolitik dönemin tanımlı ilk kültürlerinin ortaya çıktığı dönem, 200 bin yıl önce çakmaktaşı aletlerin yapımı ile başlar. Bu kültürler, *Aşölyen* olarak tanımlanır. Bu aletlerin yapım aşamasında uygulanan tekniklerin (çakmaktaşı cinsi, vurgu taşının cinsi, tahta çekiç tekniği, vurma teknikleri v.s.) nesilden nesile aktarıldığı, hem kültürün devamlılığından, hem de dünyanın iki farklı coğrafyasındaki farklı kültürlerin varlığından anlaşılmaktadır. 100 bin yıl önce kullanılan bu yöntemden sonra insan taşı yongalamak için kemik ya da tahta gibi daha yumuşak bir maddeyle vurmanın daha düzgün aletler ortaya çıkarabileceğini öğrenir (Leakey, 1988). İnsanoğlu bu bilgiyi deneme-yanılma yoluyla elde etmiş ve gelecek kuşaklara aktarmıştır.

Orta Paleolitik Çağ'a gelinceye kadar bir alet pek çok farklı amaç için kullanılırken, bu çağ ile beraber aletler işe göre biçimlendirilmeye başlar (Leakey, 1988). Ayrıca ok ve mızrak gibi aletler de yapılmıştır (Şenel, 1995). Elbette alet teknolojisinin gelişimi ile Paleolitik insanının öğrenmesi gerekenler artmış ve müfredata zamanla yeni bilgileri eklemiştir. Ok ve

mızrağın üretilmesiyle birlikte bu aletlerin kullanımı önem kazanmış ve nasıl kullanılacağı öğrenilmesi gerekmiştir. Çağdaş yabani toplumlardan olan Manu'lar arasında mızrak ve ok atımı oyun oynayarak, yetişkinlerin çalışmalarını taklit ederek kazanılır (Erdentuğ, 1972). Paleolitik dönemde, mızrak ve ok atımının öğrenilmesi için, ava çıkacak kişilerin aynı şekilde bir takım egzersizler yapmış olduklarını düşünmek yanlış olmaz. Ateşin ilk kez bu dönemde yakıldığı düşünülmektedir. Tarımdan önceki en büyük devrim olan ateş, insanlığın geleceğini her şekilde biçimlendirmiştir. Kuşku yok ki, başlangıçta insan yıldırım düşmesiyle ya da başka doğal yollarla meydana gelen ateşi sürdürmüş olmalıdır. Bu bile bir bilgi, gözlem ve deneye dayanan kıyaslama gerektirmektedir (Özbek, 2011). Ateşin, eğitimin dikkate alınması gereken gelişim yüzlerinden biri olan duygusal gelişim açısından da etkili olduğu açıktır. Ateşin, etrafında toplanan avcı toplayıcı toplulukların üyeleri arasında duygusal ilişkileri geliştirdiği ve takımın birliğini pekiştirdiği öne sürülmektedir (Coon, 1967). Dahası ateşin dilin ve düşüncenin gelişmesinde etkili olduğu ayrıca tinsel gelişimlerinde de rol oynadığı düşünülür (Şenel 1995).

Bu çağın kültürlerinin en şaşırtıcı tarafı sanatsal eylemleridir. Mağara duvarlarına yapılan resimler, kabartma heykeller gibi örneklerin Paleolitik insanının zihinsel gelişimini gösterdiği açıktır (Şenel, 1995). Resim çizmenin gelişmesi, Fransa'daki Lascaux, Chauvet gibi mağaraların resimlerinde izlenebilir. Yapılan resimlerin neredeyse her biri, hayvanların aslına uygun çizimleridir ve tarihöncesi insanların perspektif anlayışa sahip oldukları anlaşılmaktadır (Özbek, 2011). Paleolitik insanının bu resimleri yapmaktaki amacı, kabilenin besin ihtiyacını karşılamak için büyü yapmaktır. Bu mağara resimlerinin deneme çizimlerinin taşlar üzerine yapılmış olduğunu gösterir örnekler, Fransa'daki Lemevil'de ele geçen çakıl taşları üzerinde günümüze ulaşmıştır. Bazı taşlarda düzeltmeler yapılmış olduğu da görülür. Childe, bu taş örneklerinin bir sanat okulunun resim defterleri olabileceğini düşünür (Childe, 1992). Bu noktada bu resimleri yaptıran ya da yapan kişilerin aynı zamanda öğretmen rolünde oldukları söylenebilir. Duvarları resimlerle süslü bu mağaraların tarihöncesi insanların ibadeti amaçlı kullanmış olabilecekleri görüşü yanında bu mağaraların birer okul, kültür merkezi işlevi görmüş olabileceği konusunda görüşler de bulunmaktadır (Özbek, 2011).

Paleolitik dönem sanatına dansı ve müziği de eklemek gerekir. Başlangıçta bireysel bir gereksinimden doğmuş olan dans, giderek toplumsal ve dinsel bir karaktere bürünmüştür (Örnek, 1988). Bu dönemde avcılık insanın en önemli etkinliklerinden biri olduğundan, resim sanatında, dans ve müzikte tema genellikle av ile ilgilidir ve bu dansların çoğu taklide dayanmaktadır. Avcı, avlamak istediği hayvanın hareketlerini taklit eden danslar yaparak onu etkileyeceğine inanır. Dansa genellikle müzik ve şarkı eşlik eder. Bugün elbette Paleolitik insanının müziği hakkında fazla bilgiye sahip değiliz ancak arkeolojik buluntular Paleolitik enstrümanların varlığını kanıtlar. Bulunan bu enstrümanlar kemikten yapılmış olan flütlerdir (D'Errico, 1998). Ukrayna'da Mezine Paleolitik çağı yerleşmesinde bulunan üfleli, vurmali ve yaylı çalgılar yine önemli arkeolojik buluntulardır (Özbek, 2011). Bundan başka Anadolu Neolitik için önemli merkezlerden biri olan Şanlıurfa'daki Nevalı Çori'de bulunmuş olan kireçtaşı kap parçası üzerinde (M.Ö. 8500-7900) en eski dans tasviri olduğu düşünülen bir betim bulunmaktadır (Hauptmann, 2012). Müziğin toplulukları bir arada tutma işlevi yadsınamaz; ancak eğitimdeki rolüne ayrıca değinmek gerekmektedir. Tarih boyunca pek çok filozof ve eğitimci müziğin eğitimsel işlevine inanmışlardır (Plato, 1991). Günümüz eğitimcileri, müziğin özellikle okul öncesi dönemde çocuklar üzerindeki olumlu etkilerinden bahsetmektedirler. Bunun dışında, müzik bir kültür ürünüdür; ait olduğu toplumun tüm kültür öğelerini içinde barındırır ve bunları gelecek kuşaklara nakleder (Uçan, 1997). Paleolitik insanı da, müziği, yaşamını devam ettirebilmek için bir gereklilik olarak görmüş ayrıca hem çocuklarının eğitiminde hem de kültür aktarımında kullanmış olmalıdır.

2-Mezolitik Dönem

Paleolitik Çağ sonlarında, günümüzden yaklaşık 14 bin yıl kadar önce, iklim kuşaklarının yer değiştirmesi ile doğal çevre yeniden biçimlenir. Mezolitik Çağ adı verilen bu süreçte insanlar, yeni çevreye, geçmişten gelen kültür ve teknolojileri ile uyum sağlamaya çalışır. Buzulların erimesiyle açılan yeni alanlara doğru yayılan insanlar, avcı ve toplayıcı yaşam biçimini sürdürmüştür. Özellikle nehirlerde ve genişleyen sulak alanlarda balıkçılık gelişmiş ve su kaynaklarının bol olduğu yerlerde yerleşimler başlamıştır. Buzul Çağı (Pleistosen) sona ererken bitki örtüsü de değişir; step ve tundra görünümlü bodur ağaçlar kaybolur; yerlerini ormanlık alanlar alır (Özdoğan, 2011b). Bu çağda eğitimin yeri yine doğadır. Mezolitikte doğanın Paleolitik döneme göre değiştiği ve çok daha olumlu koşullar sunduğu açıktır. Bu sayede insan, yaşamını devam ettirebilmek için gereksinim duyduğu bilgiye çok daha kolay erişebilir duruma gelmiştir. Öğretmenlik görevini ise Paleolitik dönemde olduğu gibi aile, klanın yaşlıları ve daha büyük yaştaki çocuklar devam olmalıdırlar (Erdentuğ, 1972; Şenel, 1995).

Müfredata gelince, doğal koşulların değişmesiyle elbette müfredat da değişmiş, yeni bilgiler insanın kültür dağarcığına eklenmiştir. Mezolitik Çağ insanı, Paleolitik dönemde olduğu gibi yaşamını avcılık ve toplayıcılık ile sürdürmüştür. Ancak değişen iklim elbette fauna ve florayı da etkilemiş, bu etki de botanik ve zooloji bilgisine yenilerini eklemiştir. Mezolitik Çağ avcı-toplayıcı köy toplulukları, çevrede yetişen yabani tahılları ve bu yerleşim merkezlerine sıkça uğramaya başlayan bazı yabani hayvanları daha yakından tanıma ve izleme olanağına kavuşmuşlardır (Özbek, 2000). Bu gözlemler sayesinde, gerek avcılık gerekse toplayıcılık işlerinde uzmanlaşmış ve daha da önemlisi tarıma geçiş evresinin ilk basamağı aşılmıştır. Mezolitik dönemde geçmişten gelen öğrenimlerini geliştirerek yeni doğal çevreye ayak uyduran insan, bu kez mikrolit adı verilen minik taş aletleri tahta, kemik ya da boynuz saplarına takarak farklı işlerde kullanmaya başlar. Teknolojideki bu farklılaşma Mezolitik toplumların da aynı şekilde farklılaştığının bir işaretidir. Çünkü mikrolit aletler tek parça basit araçlar değildirler, çoğu kez çok parçalı araçların bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Taş alet teknolojisindeki bu ilerleme, araçların karmaşıklaştığını dolayısıyla toplumun ve bunun yansıması olarak eğitimin de karmaşıklaştığını düşündürür (Şenel, 1995). Buzulların erimesi ve bozkırların yerini ormanlara bırakması ile zoolojik popülasyon da değişmiştir (Şenel, 1995). Mezolitik Çağ'da, avlanan hayvan çeşitleriyle birlikte avlanma stratejisi de değişir (Özbek, 2000). Takım avının yerini, yayın kullanımıyla birlikte tekil avcılığın aldığı, ellerinde yay tutan erkek resimlerinden anlaşılmaktadır (Pivetau, 1974). Yay ve ok kullanarak avcılık yapmanın bir eğitim gerektirdiğini düşünmek yanlış olmaz. Çağdaş yabaniilerden örnek vermek gerekirse, Manu'ların çocuklarını yay kullanımı konusunda eğittikleri bilinmektedir (Erdentuğ, 1972). Kara avcılığı dışında deniz, göl ve akarsu kenarlarında yaşayan Mezolitik toplulukları yoğun biçimde balık avlamışlardır. Bu da balıkçılık tekniklerinin ve balık avı için gerekli aletlerin yapımını ve gelişimini sağlamıştır (Özbek, 2000). Balık avı için kemik ve geyik boynuzu araçlar kullanılmıştır (Şenel, 1995). Mezolitik teknolojinin diğer bir başarısı baltanın bulunmasıdır. Bu araç sayesinde, ormanlardan yararlanılarak tahta kulübelere ve kayıklar yapılmıştır. Bu dönemin Paleolitik Çağ'dan diğer bir önemli özelliği; farklı aletlerle tanınan çok sayıda kültür bölgesinin dünya üzerinde ortaya çıkmasıdır (Özdoğan, 2011b).

Taş endüstrisi dışında, Mezolitik toplumların sanatı ve ölü gömme gelenekleri de bize yaşayışları ve düşün biçimleri hakkında bilgi vermektedir. Bu dönemin kaya ve mağara resimleriyle heykelcikleri, Paleolitik dönemin düşünsel yapısının devamı niteliğindedir. Ancak Mezolitik Çağ sanatı, stilize ve çocuksu olarak nitelendirilir (Clark, Piggott 1956). Bunun

sebebi, insanın artık somut düşünmeye alışmış olmasıdır. Paleolitikte olduğu gibi ressam artık yaptığı resmi canlısına benzetmeye çalışmaz, genel bir kavram edinmiştir ve ayrıntılara girmeden en genel biçimi simgeleştirmiştir (Childe, 1992). Bundan başka, resimlerde Paleolitik dönemde olmadığı kadar insan figürü kullanılmış olması, Mezolitik insanının kendisini doğa üzerinde etkin bir öge olarak görmüş olduğunu kanıtlar. Bu da, insanın düşünsel yapısının değiştiğini ve başat bir role sahip olduğunu bilincine vardığını gösterir. İnsan figürünün kullanıldığı Mezolitik döneme tarihlendirilen mağara resmi örneklerinde, insanların topluca hareket ettikleri görülür (Pivetau, 1974). Mezolitik dönemde insanlar daha önce olmadığı kadar biyolojik ve düşünsel yetilerini, kültür ve teknolojilerini geliştirmiş durumdadırlar (Şenel, 1995). Demirkapı bölgesindeki Lepenski Vir adlı Mezolitik yerleşim yerinde tespit edilmiş olan evlerin her birinin 60 derecelik bir açıyla yapılmış planlı evler olması, Mezolitik insanının geometri ve matematik bilgisine sahip olduğunu göstermektedir (Chapman, 2000). Bu gelişim, elbette binlerce yıldır süregelen kültür birikiminin ve aktarımının bir ürünüdür. Ancak Mezolitik toplumlar hiçbir zaman Neolitik toplumlar kadar yeniliğe açık olmamışlardır ve bu toplumsal yapı iki dönem arasındaki en büyük farktır denilebilir (Özdoğan, 2007).

3-Neolitik Dönem

Devrimlerin atası olarak nitelenen Neolitik dönem, insanoğlunun tahılı tarıma aldığı, hayvanları evcilleştirdiği, yerleşik yaşama geçtiği ve sınıfların oluştuğu yeni bir yaşam biçimidir. Yerleşik hayat, alet teknolojisindeki gelişme, eğitimin ve kültürel süreçlerin etkinliğini yükseltmiştir (Güvenç, 1994). Neolitik dönem ile ilgili arkeolojik veriler, bu dönemin düşünülenden daha görkemli olduğunu ortaya koymaktadır¹. Her açıdan büyük bir gelişimin yaşandığı bu süreç, eğitime dair değişimi de yoğun biçimde içinde barındırmaktadır. Neolitik kültür bölgesi içinde bilgilerin, deneyimlerin ve ortak değerlerin çok yoğun olarak paylaşılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu paylaşımın yoğunluğu toplumda bunun bir değer olarak görülmesi ile gerçekleşmiş olmasıdır (Özdoğan, 2007). Neolitik dönemde doğa yine eğitim için başlıca mekânı oluşturur. Ancak yerleşik düzene geçilmesi ve çanak-çömlek üretimiyle, eğitimin yerleşim yeri içinde daha yoğun bir biçimde sürdüğü düşünülebilir. Neolitik dönemde, öğretmenlik görevini, yine aile (Şenel, 1995), daha büyük yaştaki çocuklar ve yaşlılar üstlenmiş olmalıdırlar. Bunlar dışında, toplumsal ve özellikle dinsel eğitim konusunda dini liderlerin, çanak-çömlek üretimi noktasında çanak-çömlek ustalarının, inşa faaliyetlerinde bu işte uzmanlaşmış olduğu anlaşılan ustaların v.b. eğitimci rolünde olduklarını düşünebiliriz.

Neolitik dönemde değişen ekonomik uğraşı ve gündelik hayat, gerekli bilgi ve becerilerin değişmesine sebep olmuş yani kısaca müfredat dönemin gerekliliklerine uygun olarak değişmiştir. Bu gerekliliklerden ilki, yerleşik yaşama geçişle oluşur ve bunun gereği yeni bir mimarinin ortaya çıkmış olduğu görülür. Bu dönemin başlarında yuvarlak kulübeler gelişerek sadece yatılıp kalkılan yer olmak dışında, bugün bildiğimiz anlamda konutlara dönüşmüştür. Yine bu süreçte taşların örülerek duvar yapıldığı, toprağın samanla karıştırılarak kerpiç elde edildiği görülür Neolitik dönem bitmeden, Yakındoğu geleneksel mimarisinin tüm yapı elemanları bulunmuştur. Arkeolojik araştırmalar, mimarideki tüm bu yeniliklerin tüm bölgede yayılmış olduğunu gösterir (Özdoğan, 2007). Bu, bölge içinde güçlü bir iletişimin olduğunu kanıtlar. Ayrıca yapı işlerinde uzmanlaşmış ustaların varlığını ve bu durum bunların gezgin ustalar olduklarını düşündürür (Özdoğan, 2011b). Elbette tüm bu süreç boyunca deneme yanılma yoluyla elde edilen mimari bilginin kuşaklar boyunca aktarıldığı ve edinilen yeni deneyimlerin bu birikimin üzerine eklenerek geliştirildiğini düşünmek yanlış olmaz. Hatta

¹ Neolitik dönem ile ilgili örneklerimizin çoğu Anadolu'dan verilmiştir. Zaten Neolitik oluşumun ana çekirdek bölgesinin son dönem yapılan kazılar ve araştırmalarla Anadolu Yarımadası olduğu anlaşılmıştır (Özdoğan, 2007).

yapı işlerinde uzmanlaşmış ustaların varlığı göz önünde bulundurulduğunda, mimari geleneğin usta çırak ilişkisi yoluyla sürdürüldüğü görülmektedir. Mimari öğeler dışında, Göbekli Tepe ve Nevalı Çori plastik sanatları ve hemen hemen tüm Neolitik merkezlerinde bulunan taş kaplar, bezekli taşlar, takılar, taş aletler ve hatta *terrazzo* tabanlar uzmanlık gerektiren işlerdir (Özdoğan, 2007). Ayrıca Diyarbakır Ergani yakınlarındaki Çayönü kıyılarında ele geçen yaklaşık M.Ö. 7500 yıllarına tarihlendirilen kilden ev örneğinin, her ne kadar mekânın kutsallaştırılmasına bağlı olarak yapıldığı düşünülüyor olsa da, yapı işleri ile uğraşan kişilerin eğitimi amacıyla kullanılmış olabileceğini de düşünmek mümkündür. Neolitik döneme tarihlendirilen bu tip kilden ev, tapınak, ocak modelleri Bulgaristan, Romanya gibi ülkelerde yapılan arkeolojik kazılarda da ele geçmiştir. Bilim insanlarının kilden modellerin kullanım amaçlarına yönelik farklı görüşleri vardır. Bir kısmı bunların dini törenlerde kullanılmış olduğunu düşünürken, bir kısım bilim insanının oyuncak olarak üretilmiş oldukları görüşündedirler (Souvatzi, 2008).

Neolitik dönemde müfredata eklenen diğer bir konu çanak-çömlek yapımı olmuştur. Kilin, bir takım işlemlerden geçirilerek biçimlendirilmesi ve ateşte pişirilerek sertleştirilmesi, basit bir teknolojik gelişimin ötesinde, üretim modeline dayalı yaşamın ve köy yaşantısının kurumsallaşmasını simgelemektedir (Özdoğan, 2011b). Çanak çömlek endüstrisi, insan düşünüyü ve bilimin başlangıcı açısından büyük önemdedir. Çömlek yapımında insan kimyasal değişimi belki ilk kez bilinçli olarak kullanmıştır. Çömlek yapımı en ilkel ve genel biçimiyle oldukça karmaşıktır. Pek çok yöntem ve sürecin kavranması, nice buluşların uygulanması gerekir. Çömlekçilik ile ilgili bilgi birikiminin de örnek ve öğüt yoluyla kuşaktan kuşağa geçtiği açıktır. Uygun kilin nereden bulunacağı, nasıl temizleneceği, su ve kilin ne ölçüde katılacağı, nasıl şekillendireceği, pişirileceği gibi pek çok bilgi aile içinde ya da ortak atölyelerde köy içinde öğretilmiştir. Çağdaş Afrika köylerinde, çömlek yapımı ve fırınlanması tüm köylülerin bir arada çalışarak ve bilgi alışverişinde bulunarak yaptıkları bir iştir (Childe, 1992).

Çömlekçilik dışında dokuma endüstrisi de bilgi aktarımını gerektiren bir zanaattır. Dokuma yapabilmek için de insanoğlu pek çok buluş yapmak zorunda kalmıştır. Örneğin, kilden yapılmış ağırşaklar, ipliği bükme amaçlı kullanılmış nesnelere, Mısır ve Yakındoğu'nun en eski Neolitik köylerinde, dokuma endüstrisinin kalıntıları ele geçmiştir. Keten, yün, pamuk gibi malzemelerin bu dönemde dokuma amaçlı kullanılmış olduğu bilinmektedir. Dokuma yapmak sadece keten, pamuk, yün gibi özel nesnelere konusunda bilgi gerektirmez, aynı zamanda bir takım hayvanların ve bitkilerin de üretilmesini gerektirir (Childe, 1992). Tüm bunlar gözlem ve deney yoluyla elde edilmiş ve edinilen bilgi, anlatım, gösterip yaptırma gibi yöntemlerle babadan oğla aktarılmıştır.

Neolitik dönemin önemli merkezlerinden Konya'nın Çumra ilçesinde yer alan Catalhöyük'ün (Hodder, 2007) kilden yapılmış figürinleri, kullanım amaçları açısından son yıllarda tartışılmaktadır. Sayıları beş yüzden fazla olan bu figürinlerin büyük bir kısmını hayvan betimleri oluşturmaktadır. Bu figürinlerin, sihir yapma amaçlı kullanılmış olabileceği gibi oyuncak ya da öğretim amacıyla da kullanılmış olabilecekleri de düşünülmektedir (Hamilton, 1996; Ucko, 1968; Voigt, 2000). Antropolojik araştırmalar, Tellensi kabilesinde çocukların oyunlarından birinin, çamurdan şekiller yapmak olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca 'davar sürme' ve 'ev yapma' gibi hayali oyunlar oynadıkları görülür (Erdentuğ, 1972). Bu verilerden yola çıkarak, Neolitik döneme tarihlendirilen hayvan figürinlerin ve hatta diğer pek çok Neolitik merkezde ele geçen kilden ev modellerinin, çocuklar tarafından oyun amaçlı yapılmış olduğunu yani eğitime yönelik olduklarını düşünmek mümkündür.

Çatalhöyük'te duvar betimlemeleri de dönemin soyutlama ve dinsel inanışları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu betimlemeler, nitelikleri ve çeşitlilikleri bakımından bu sanatın köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Bunların üslup çeşitliliği, bazılarının stilize edilmiş bazılarının ise gerçeğe çok yakın olmaları, köklü bir geleneği gözler önüne sermektedir. Ayrıca bu duvar resimlerinin toplumsal bir bellek işlevi gördüğü ve Çatalhöyük insanlarını sosyal bir bağla bağladığı son dönem yapılan çalışmalarda ortaya konmaktadır (Hodder, 2012). Bu köklü gelenek eğitim açısından bakıldığında, bize nesilden nesile bir kültür aktarımının varlığını kanıtlar. Ayrıca ele geçen örneklerin Neolitik düşünsel gücünün birer yansıması olduğu gerçeğinden yola çıkarak, Neolitik insanın düşünsel yetilerinin oldukça geliştirmiş olduğu söylenebilir. Resim sanatının gerek kompozisyon gerekse ayrıntıların işlenişi bakımından mükemmelliği ve duvarlara kabartma olarak yapılmış hayvan başlarının oldukça başarılı çalışmalar olması, Çatalhöyük sakinlerinin el becerilerinin gelişmişliğini göstermenin gelişmişlik düzeyinin yanı sıra, gözlem yöntemini ne derece iyi kullandıklarını da göstermektedir (Özdoğan, 2002).

Neolitik Çağ'da bahçecilikten dokumaya dek bütün uğraşlar sadece deney birikimleri ve bu deneylerden elde edilen sonuçların uygulaması ile gerçekleşmiştir. Bunların her biri uygulamalı bilime dayanmaktadır ve bilgiler kuşaktan kuşağa eğitim yolu ile aktarılmıştır. Tarım yapan kişi, ekilebilir toprağın hangisi olduğunu, ekim zamanını, hasadı ve pek çok ayrıntıyı bilmek zorundadır (Childe, 1992). Diğer endüstrilerde de aynı şekilde bilinmesi gereken pek çok bilgi mevcuttur ve bu bilgiler zamanla gelişerek insanın bilgi dağarcığına eklenmiştir. Neolitik paketin ana çekirdek bölgesi olarak tanımlanan Sina Yarımadası'ndan kuzeyde Munzur Dağları'na, Batı İran'dan Konya havzasına kadar olan bölgede yoğun bir bilgi ve teknoloji paylaşımı olduğu anlaşılmaktadır (Özdoğan, 2012).

Yorum-tartışma

Tarihöncesi dönemde eğitimin yeri ve hatta eğiticinin bizzat doğa olduğu düşünülebilir. Dewey'e göre çocuk doğadan öğrendiğini hiçbir zaman unutmaz (Akt. Yeşiltaş, 2007). Tarihöncesi dönemde insanoğlu hayatta kalabilmek, varlığını sürdürebilmek için gerekli bilgileri öğrenmek ve öğretmek zorundadır. İlkel insan doğanın içinde yaparak-yaşayarak öğrenir. Yani ilkel eğitim öğretilmekten çok 'öğrenme' temeline dayanır. İlkel eğitimde birey pasif bir 'alıcı' değil, aktif bir 'katılımcı' dır. (Erdentuğ, 1972). Öğrenen, her türlü yaşam problemini çözmek için bilgiyi kullanır yani bilgi ezberlenerek değil, zihinde yapılandırılarak, anlamlandırılarak, yorumlayarak, yeni durumlara transfer edilerek ve bu bilgiden yeni bilgiler üretmek amaçlı kullanılmıştır (Perkins, 1999). Günümüzde, edindiği bilgiyi bu şekilde kullanabilecek bireyler yetiştirmenin yolu yapılandırmacı yaklaşımda aranmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Bu durumun tarihöncesi örneklerini gerek taş alet yapımında ve gelişiminde, gerek mimari gelişimde gerekse tarım ve dokumacılık gibi işlerde ve yukarıda belirtilen pek çok örnekte izlemek mümkündür.

L. S. Vygotsky'e göre dil, yüksek öğrenme biçimleri, problem çözme ve yeni yeteneklerin kazanımını sağlayan bir psikolojik araçtır (Akt. Aydın, 2007). Sözlü aktarıma olanak sağlayan dil, bütün insanların yaşantılarını biriktiren ortak bir bilgi hazinesidir. Bazı antropologlar ilk alet yapma teknolojisinin, dille birlikte gelişmiş olduğunu savunurlar. Şarkılar, efsaneler, hikâyeler, ritüeller ve hatta toplumsal kurallar geleneksel bilgi dağarcığına sözlü aktarım yoluyla eklenmişlerdir. Esasen tüm hayvanlar öğrenme yeteneğine sahiptirler. Fakat hayvanlar kazandıkları alışkanlıkları ve öğrendikleri yeni bilgileri yavrularına aktaramazlar. Bunu yapabilen tek varlık insandır ve bunu dile borçludur (Güvenç, 1994). Anlatım, konuşma ile birlikte başlamış bir süreçtir ve insan edindiği deneyimleri anlatım yoluyla paylaşır. Bu yöntem avlanırken, bitki toplarken, ateşi yakarken, mağara resimlerini, heykelcikleri yaparken, toprağı işlerken kısaca her yerde kullanılmıştır. Antropolojik

araştırmalar ova yerlilerinin çocuklarını hikâyeler ve ahlâki nasihatlerle eğittiklerini göstermektedir (Erdentuğ, 1972). Tarihöncesi dönemde konuşmanın ve düşüncenin gelişmesi ile bilgi birikimi ve bilgi aktarımı gelişmiştir.

Anlatım dışında, tarihöncesi dönem boyunca günümüz eğitim sisteminde kullanılan yöntemlerin de var olduğu anlaşılmaktadır. Bu yöntemler gözlem, taklit etme, problem çözme, tartışma, gösterip yapma olarak sıralanabilir. Amerikalı antropolog M. Mead, ilkel toplumların empati, özdeşleşme ve taklit yöntemlerini kullandıklarından bahseder ve çocukların yetişkin faaliyetlerine katılarak öğrendiklerini belirtir (Mead, 1979). Bandura'ya göre gözlem yoluyla öğrenme, taklit etmekten daha çok çevredeki olayların bilişsel olarak izlenmesiyle kazanılan bilgidir. O, kişinin her şeyi doğrudan öğrenmesine gerek olmadığını, başkalarının deneyimlerini gözleyerek de pek çok şeyi öğrenebileceğini savunmaktadır (Akt. Senemoğlu, 2005). İlkel insanın iyi bir gözlemci olduğu ve doğayı sürekli gözlemlediği açıktır. Paleolitik döneme tarihlendirilen mağara resimlerindeki hayvan tasvirlerinin neredeyse tüm ayrıntıları ile işlenmiş olması, Mezolitik dönem yerleşim yeri olan Lepenski Vir'deki evlerin 60 derecelik açı ile yapılmış olması gibi örnekler ilkel insanın çevresini, hatta gökyüzünü uzun zaman boyunca gözlemlediğini gösteren kanıtlardan sadece ikisidir. Ayrıca, Neolitik dönemin önemli merkezlerinden olan Aşıklı Höyük, bu dönem insanının gözlemlerini ve deneyimlerini birbiri ile paylaştığını, çevresini çok iyi tanıyan, doğa döngülerini yakından izleyen insanlar olduklarını ortaya koymaktadır (Özbaşaran, 2012).

Erdentuğ, ilkel toplumlarda çocuğun öğrendiklerinin büyük bir kısmını gerçeğe uygun olarak kazandığını söylemektedir (Erdentuğ, 1972). Örneğin bir av ile ilgili yaşanmış bir problem topluluk üyeleri tarafından gözlemlenmiş ve aralarında konuşularak incelenmiş ve avcılıkta yeni yöntemlerin ve aletlerin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Yani tarihöncesi insan, karşılaştığı sorunları problem çözme yeteneği ile yeni aletler ve gelenekler geliştirerek kullanmıştır. Dewey "*Düşündüğümüz yegâne zaman, bir problemle yüz yüze geldiğimiz zamandır*" der (Dewey, 1957). Tarihöncesi dönem insanının problemlerle sürekli yüz yüze gelmiş olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Yiyecek bulma problemi, barınma problemi gibi insanoğlunun temel ihtiyaçları bu dönemde her gün karşılaşılan problemlerdendir. Alet yapma, resim çizme, heykelcikler yapma gibi eylemlerde, yukarıda verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere prehistorik öğretici gösterip yaptırma yönteminden faydalanılmıştır. Bu yöntemler elbette tarıma geçiş evresinde ve sonrasında aynı yoğunlukta kullanılmış olmalıdır. Yani hayatın bilgisi, hayatın içinde zorunlu olarak öğrenilmiş ve öğretilmiştir. Bu noktada Dewey'in şu sözleri akla gelmektedir: "*Okul, hayata hazırlık değil, hayatın doğrudan doğruya kendisidir.*" (Akt. Yeşiltaş, 2007).

Öğrenme ilkeleri açısından bakıldığında, tarihöncesi dönemin yani insanın doğayla baş başa kaldığı dönemin şartlarının, öğrenmeye daha elverişli olduğu görülür. Bu ilkelerden biri, öğrencinin kendisi için anlamlı olan içeriği daha iyi öğrendiğidir. Tarihöncesi dönem insanı, daha önce verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, yaşamını devam ettirebilmek için öğrenmek zorundadır. Bu bir alet yapmak, avcılık, toplayıcılık, balıkçılık ve hatta mağaraya resim çizme bile olsa içerik olarak onun için anlamlıdır ve bu bilgiyi yakın gelecekte kullanacağını ve kendisine yarar sağlayacağını düşünür.

Diğer bir öğrenme ilkesi, öğrencinin, yeni içeriği, daha önce etkili olarak öğrendiği içerikle ilişki kurarak öğrenmesidir. Bu ilke, tarihöncesi insanı için, edindiği her yeni bilgide geçerli olmuş olmalıdır. Örneğin çanak-çömlek yapımının önceleri hasır sepetlerin üzerine

ıslak kil sürülüp kurutulmuş yapıldığı, daha sonra farklı yapım teknikleri geliştirilerek çömlek yapımının geliştiği bilinmektedir (Childe, 1992).

Ayrıca, prehistorik insan, öğrendiği bilginin amaca ne oranda ulaştığını bilir. Çünkü yaptığı alet istediği avı avlamada etkili olmuştur ya da olmamıştır, pişirdiği çömlek kullanıma hazırdır ya da değildir, yaptığı ev oturulabilir ya da oturulamaz durumdadır, ateşi yakar ya da yakamaz. Sonuç olarak başarılı olduğunu gördüğünde, tarihöncesi dönem insanı, elde ettiği bu bilgiyi kullanmayı sürdürür. Yani amaca ulaştığını gördüğünde daha etkili bir öğrenme sağlamış olur (Erdentuğ, 1972). Bu noktada, yapılandırmacı yaklaşımda olduğu gibi, öğrenenin değerlendirme süreci içerisinde olduğu akla gelmektedir (Aydın, 2007). Bundan başka, tarihöncesi dönem insanının doğanın içinde tüm duyu organlarını kullandığı muhakkaktır ve bu durum daha iyi öğrenmeyi ve öğrenilenlerin unutulmamasını sağlamıştır. Topladığı bitkilerin görünümü, kokuları, dokunuşları, avlamak istediği hayvanın sesi, kokusu gibi bilgileri duyu organları yoluyla öğrenir. Bilindiği gibi öğrenme sürecinde ne kadar çok duyu organı kullanılırsa öğrenme o kadar iyi ve kalıcı olur (Demirel, 2006). Yaparak-yaşayarak öğrenme, yine öğrenme ilkelerinden biridir ve etkili katılım yoluyla gerçekleşir. Prehistorik dönem şartları düşünüldüğünde yapmak asıl olan öğedir. Bu dönemde insanlar yaparak öğrenmişler ve yaratıcılığın en üst düzeyde gözlenebildiği bu süreçte, insanlık medeniyetinin tohumlarını atmışlardır diyebiliriz.

Sonuç

Bir kültür aktarım süreci olan eğitim, maddi kültür kalıntılarının eğitim açısından değerlendirilmesiyle, tarihöncesi dönemde de gözlenebilir durumdadır. Günümüzden 2,5 milyon yıl öncesine dayanan ilk standart alet kullanımı ve yapımı, bilginin ve deneyimin toplumla paylaşılması sürecinin de başlamış olduğunu gösterir. İşte bu noktada, eğitim tarihi araştırmaları da başlamaktadır. Çünkü eğitim tarihi aynı zamanda insanlık tarihidir.

Prehistorik dönem eğitimini, informal eğitim olarak adlandırmak mümkündür. Bir başka deyişle, prehistorik dönemde eğitim, her an her yerde ve bir plana bağlı olmaksızın kendiliğinden gelişmiştir. Bu dönem insanı, içerisinde bulunduğu doğal koşullara uyum sağlayabilme sürecinde pek çok bilgi edinmiş ve bu bilgiyi paylaşmıştır. İlk aletlerin yapımında ve alet teknolojisinin gelişiminde bu bilgi aktarımını izlemek mümkündür. Zamanla gelişen alet teknolojisinin giderek farklı coğrafi bölgelerde, farklı uygulamalarla karşımıza çıkması, kültür aktarımını gözler önüne sermektedir. Ayrıca Paleolitik dönemden itibaren rastlanan ve bugün sanatsal örnekler olarak değerlendirilen pek çok maddi kalıntı, prehistorik insanın bilgi ve becerileri yanında kültürel değerlerini de sonraki kuşaklara aktardıklarını ortaya koyar.

Prehistorik insan gündelik yaşam ihtiyaçlarını karşılayarak öğrenmiştir yani eğitim 'yaparak-yaşayarak öğrenme' temeline dayanmaktadır. Öğretme işi ise bir plana bağlı olmaksızın kendiliğinden oluşmuş, her prehistorik toplum kendi bilgi, beceri ve kültürel değerlerini sonraki kuşaklara aktarmayı başarmıştır. Bu, daha çok öğrenen kişinin gözlem ve taklit yollarını kullanmasıyla ve bizzat problemlerle karşı karşıya kalarak yani yaparak-yaşayarak öğrendikleri düşüncesini güçlendirmektedir.

Günümüzde eğitim sistemimiz yaşam-boyu öğrenme yaklaşımı ile yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde yeniden ele alınmaktadır. Bu açıdan, tarihöncesi dönem eğitiminin yaşam-boyu öğrenme yaklaşımının yanı sıra yapılandırmacı yaklaşım ile örtüşen pek çok yönünün bulunması dikkate değerdir. Bu çalışmada, tarihöncesi dönemde eğitimde öğrenenin öğrenme süreçlerinin tümünde aktif rol oynadığı anlaşılmıştır. Böylelikle eğitimin aktif öğrenme temeline dayalı olduğu düşünülmektedir. Prehistorik dönemde yaşamını sürdürebilmek için insan, gözlem yapmak, taklit etmek, denemelerde bulunmak, karşılaştığı

problemleri kendi başına çözümlenmek zorunda kalmış, edindiği bilgiyi biriktirmiş ve gelecek kuşaklara aktarmıştır. Bu şekilde edinilen bilgi, zamanla gelişerek ve değişerek insanın doğa üzerinde etkin bir rol almasını sağlamıştır. Bu sayede, elindeki ile yetinmeyen insan sosyoloji, psikoloji, teoloji, botanik, kimya, jeoloji gibi pek çok bilimde olduğu gibi eğitimin de temellerini atmış ve uygarlığa giden önemli yolda ilk basamakları oluşturmuştur. Hatta son yıllarda yapılan çalışmaların ortaya koyduğu gibi, ilkel olarak nitelenen tarihöncesi toplulukların yaşam biçimlerindeki anlayışın aslında günümüz toplumları için örnek oluşturabilecek bir düzeyde gelişmiş olduğu görülmektedir (Özbaşaran, 2012).

Son yıllarda ortaya çıkan yeni bulgular ışığında yaptığımız bu değerlendirme çalışması eğitim tarihi çalışmalarında tarihöncesi dönemin göz ardı edilmemesi ve üzerine daha fazla düşünülerek doğru soruların sorulabilmesi amacıyla. Tarihöncesine ilişkin bilgi akışının yoğunluğu, bu dönem eğitimi ile ilgili yeni soruların sorulmasına ve yazısız dönemlerin de eğitim hakkında bize çok şey anlatabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ARSEBÜK, G. (1995). *İnsan ve evrim*. İstanbul: Ege Yayınları.
- AYDIN, H. (2007). *Felsefi temelleri ışığında yapılandırıcılık*. Ankara: Nobel Basımevi.
- BRAUDEL, F. (2007). *Bellek ve Akdeniz: Tarihöncesi ve Antikçağ*. (Çev: A. Berktaş). İstanbul: Metis.
- BRÜHLMER, A. (2010). *Head, heart and hand. Education in the spirit of Pestalozzi*, UK.
- CHİLDE, G. (1998). *Tarihte neler oldu*, (Çev: M. Tuncay, A. Şener), İstanbul: Varlık Yayınları.
- COON, C. (1967). *The history of man*, Middlesex: Penguin.
- CUBBERLEY, E.P. (2004). *The history of education*, Montana: Kessinger Publishing.
- CHAPMAN, J. (2000). *Fragmentation in archaeology: people, places and broken objects*, London: Routledge.
- DEMİREL, Ö. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme, öğretme sanatı*, Ankara: Pegem Yayınları.
- DEWEY, J. (1957). *Nasıl düşünüyoruz?*. (Çev: B. Arıkan). İstanbul: Muallimler Cemiyeti Yayınları.
- D'ERRİCO, Francesco, PAOLA VİLLA, Ana C. Pinto LLONA, and Rosa Ruiz IDARRAGA (1998). "A Middle Palaeolithic origin of coo? Using cave-bear bone accumulations to assess the Divje Babe I bone 'flute'". *Antiquity* 72 (March): 65–79.
- ERDENTUĞ, N. (1972). "İlkel Toplumlarda Eğitim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5 (3), 1-14.
- ERTÜRK, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: H.Ü. Basımevi.
- GÜVENÇ, B. (1994). *İnsan ve kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HAMILTON, N. (1996). *Figurines, clay balls, small finds and burials*. In I. Hodder (ed.), *On the Surface: Çatalhöyük 1993-95*, pp. 215-264. Çatalhöyük Research Project

- Volume 1: McDonald Institute Monographs/British Institute of Archaeology at Ankara.
- HAUPTMANN, H. (2012). "Nevalı Çori", *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs-Haziran 2012, 96-108, İstanbul.
- HODDER, I. (2007). "Çatalhöyük: Yeni Çalışmalar", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- HODDER, I. (2012). "Çatalhöyük'te ev: Yaşamın sembolik dışavurumu", *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs-Haziran 2012, 128-138, İstanbul.
- KENDALL D., MURRAY J., LINDEN R. (1998). *Sociology in our Times: The Essentials*, Toronto.
- KOÇER, H.A. (1980). *Eğitim tarihi (İlkçağ)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- LEAKEY, L.S.B. (1988). *İnsanın Ataları*. (Çev: G. Arsebük). Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi.
- MARROU, H.I. (1956). *A history of education in antiquity*, England: The University of Wisconsin Press.
- ÖZBAŞARAN, M. (2012). "Orta Anadolu'da yerleşik hayatı seçen en eski topluluk", *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs-Haziran 2012, 80-88, İstanbul.
- ÖRNEK, S.V. (1988). *İlkelerde din, büyü, sanat, efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÖZBEK, M. (2000). *Dünden bugüne insan*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ÖZBEK, M. (2011). *İnsanın tarihöncesi evrimi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- ÖZDOĞAN, M. (2002). "Çanak çömleksiz Neolitik Çağ", *Arkeo Atlas*, 66(10), İstanbul.
- ÖZDOĞAN, M. (2007). "Marmara Bölgesi Neolitik Çağ kültürleri", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ÖZDOĞAN, M. (2011a). *50 soruda arkeoloji*, İstanbul : Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- ÖZDOĞAN, M. (2011b). "Mezolitik Çağ", *ArkeoAtlas*, 48-53, İstanbul.
- PERKINS, D.N. (1999). "The many faces of constructivism", *Educational Leadership*, November 199, 6-11.
- PIVETAU, J. (1974). "Man before history", *Larousse Encyclopedia of Ancient and Medieval History*, London: Hamlyn.
- PLATO. (1991). *Republic*. Translated by Allan Bloom. NY: Basic Books.
- ROUSSEAU, J. J. (2000). *Emile ya da eğitim üzerine*. (Çev: Y. Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SENEMOĞLU, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretimi*, 2005, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- SOUVATZİ, S. G. (2008). *A social archaeology of households in neolithic Greece*, Cambridge: Cambridge University Press.
- SÖNMEZ, V. (2010a). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. (Yenilenmiş 6. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- STELLA G.S. (2008). *A social archaeology of households in Neolithic Greece: An anthropological approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ŞENEL, A. (1995). *İlkel topluluktan uygar topluma*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- UCKO, P. J. (1968). *Anthropomorphic figurines of predynastic Egypt and neolithic Crete with comparative material from the prehistoric Near East and mainland Greece*. London: A. Szmidla.
- UÇAN, A. (1997). *Müzik eğitimi (Temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar)*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- UNESCO. (1964). *Dictionary of social sciences*, Unesco: Gould, J.; W. L. Kolb (ed.). London: Tavistock Publications.
- VOİGT, M. M. (2000). "Catal Höyük in context: Ritual at early neolithic sites in central and eastern Turkey", *Life in Neolithic Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentiation*, 253-293. Kluwer Academic/Plenum Publisher. New York.
- WILFORD, J. N. (2009). "Flutes offer clues to stone-age music", *The New York Times* 459 (7244): 248-52.
- YEŞİLTAŞ, N.M. (2007). "John Dewey'in eğitim anlayışı ve sosyal bilgiler öğretimi", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Eğitim Klasikleri İncelemeleri*, 53-72.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (1999). *Nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi..